

לאחר מכן מביא הב"ש שם את דעת התוס', הרא"ש והר"ן הסוברים שרק לענין חשש כהונה חיישינן למי שאין משפחתו ידועה לנו, וצריך ראייה, ולא חיישינן שמא ממזר הוא או עבד.

הב"ש עצמו חושש שם לדעת הרמ"ה להלכה וכותב שמוכח שכן גם דעתו של השו"ע (בסי' ג), ועי' ב"ש להלן, סי' ג ס"ק ה, המוכיח זאת מדברי השו"ע שם.

בענין זה, מהי אכן דעתו של השו"ע, עי' בשער המלך פ"כ מהלכות איסורי ביאה שהשיג על דברי הב"ש הנ"ל, וסובר שודאי דעתו של השו"ע היא להתירו להנשא לבת ישראל, ומסיים שם "ולענין הלכה, לענין חשש פיסולי קהל, דעת כל הפוסקים שאפילו מי שאין לו חזקת משפחה, כגון שבא מארץ רחוקה ואומר ישראל אני, נאמן גם להשיאו אשה, שכל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות, זולתי הרמ"ה שחולק על זה, ודלא כבית שמואל שייחס למרן המחבר דסבירא ליה כהרמ"ה, וליתא, כמו שביארנו". כן איתא גם בספר ערוגות הכושם (לרב מיכאל בכרך, אבהע"ז סי' ג סק"ו).

מי שבא מארץ אחרת - האם צריך להוכיח יהדותו

ועי' בבאר היטב שם ס"ק ד המביא את דעת הרמ"ה הנ"ל ואת דברי הב"ש המחמיר ולאחר מכן מביא את דעת ספר בית הלל, וז"ל שם "וכ"כ בית הלל מי שבא מארץ אחרת הן איש או אשה או בחור או בתולה או אלמן או אלמנה צריך ראייה שהוא ישראל, ואף שמתנהגים כדת ישראל ומדברים בלשונינו ויודעים בכל טוב היהודים, אעפ"כ צריכים ראייה, וכן הוא תקנות מדינות ליטא שאין לסדר שום קידושין אא"כ שיש לו ראייה שהוא ישראל, ומאיזה משפחה, עי"ש, וכ"כ מהרי"ט בתשובה ח"א סי' קמט, עי"ש".

כדוגמת דברי הבית הלל, שיש לחשוש למי שבא לפנינו מארץ אחרת ולא להשיאו אשה בלא בדיקה, איתא גם בערוך השלחן אבהע"ז סי' ב סע' יג ושם מבאר יותר הסברא, וז"ל שם "דאע"ג דכל המשפחות בחזקת כשרות, מ"מ זהו במשפחה, אבל איש הבא ממרחק ורוצה לישא אשה אין נותנים לו עד שיוודע מי הוא ומאיזו משפחה הוא וכו', דבשלמא משפחה המוחזקת לישראלים מוקמינן לה בחזקת כשרות, אבל האיש הבא ממרחקים ולא ידענו אותו הרי אין לו שום חזקה וכו', ולי נראה כמ"ש, דאם יש לו משפחה אין צריך כלל לראיה, וראיה אין צריך רק לאיש בודד שבא ממרחקים ולא ידענו לו משפחה. ולכן לדינא פשיטא שיש להזהר שלא להתחתן באיש שאינו ידוע לנו, וכן באשה שאינה ידועה לנו וכו'". נמצא לדבריו אלו שיש לחשוש לכל אדם הבא ממרחקים ולא מוחזקת משפחתו, ולבדקו לפני נישואין.

לכאורה נראה דדין השו"ע אינו כמובא בבית הלל, ואין צורך לבדוק יהדותו של הבא לפנינו מארץ אחרת.

כן מובא מפורשות גם בב"ח ביור"ד סי' רסח וז"ל "ומיהו נוהגים להקל להאמינו אף להשיאו ישראלית, ואפשר דאף הרמב"ם מודה באורחים שבאים והם בחזקת ישראל שנאמן אף עכשיו שרובם יהודים אף להשיאו ישראלית, שכל המשפחות בחזקת כשרות הם, כמו שנתבאר באבהע"ז סי' ב וכו'". דברי הב"ח הנ"ל הובאו גם בש"ך יור"ד סי' רסח ס"ק כא.

להלכה (ואודות העולים מרוסיה)

על כל פנים, ע"פ פסק הב"ש (ע"פ אחת השיטות), ע"פ דברי ספר בית הלל ודברי הערוך השלחן הנ"ל היה מקום לומר שעולה חדש המגיע לפנינו יש לו להוכיח את יהדותו, ואף שמתנהג כיהודי או יודע שפה יהודית.

ואולם עי' במאמרו הנ"ל של הגרמ"מ פרבשטיין שם כותב שאין לחשוש לדברי הבית הלל הנ"ל שיש להחמיר ולא לקבל מי שאין משפחתו ידועה לנו, וכותב, שלא כתב הבית הלל את דבריו מעיקר הדין אלא שזו היתה תקנת מדינת ליטא. ראייתו לכך היא מסוף דברי הבית הלל שכתב שם "וכן הוריתי הלכה למעשה וכו', וגזרתי עליהם שיפרשו זה מזה, עד שיביאו ראיה שהם ישראלים, אפי' על פי קרוביהם". א"כ, מתוך שהתיר להביא ראיה אפי' ע"פ קרובים, משמע שמעיקר הדין אין לנו לחשוש מלקבלם, ורק מתקנת מדינת ליטא יש להחמיר.

כן איתא גם בספר ים של שלמה לרש"ל (כתובות, פרק ב סי' מ) שהאומר ישראל אני נאמן בלא ראיה, כדעת ר"ת הרמב"ן והרשב"א, ודלא כדעת רש"י והרמ"ה.

כן עי' באוצר הפוסקים סי' ב (דף מה) בשם שו"ת האלף לך שלמה (אבהע"ז סי' טו) שפסק דלא כבית הלל הנ"ל, ושם כתב שמנהגינו שכל איש ואשה הבאים להנשא אין חוקרים ודורשים אחר משפחותיהם כלל. וכן המנהג גם לענין כהונה (שיכול כהן לשאת מהם).

ואולם לעומת דבריו אלו של הגרמ"מ פרבשטיין שאין לחשוש למשפחה הבאה לפנינו בתורת יהודים, יש מהפוסקים הכותבים שאודות העליה הבאה מרוסיה גם השו"ע יודה שישנו צורך לברר את יהדותם, ולא נאמר עליהם דין "כל המשפחות בחזקת כשרות וכו'". כן איתא בספר "משכן שילה" לגר"ש רפאל זצ"ל, שכל המחלוקת הנ"ל היא באופן שאין ערעור על המשפחה, ואולם כאשר ישנו ערעור על המשפחה פוסקת כבר הגמ' שם בקידושין "אמר רב

[שנג]

חמא בר גוריא אמר רב אם קורא עליו ערער צריך לבדוק אחריה", וזה אפי' לרבנן המקילים בבדיקת סתם משפחה, כמובא ברש"י שם. כן נפסק גם בשו"ע שם באבהע"ז סע' ג. א"כ בנידון עולי רוסיה נחשבות המשפחות כקרא עליהם ערער (למרות שאין ערעור על משפחה מסויימת), משום שהדבר ידוע שקיים אחוז גבוה של נישואי תערובת (וכ"ש כיום שרוב העולים מרוסיה אינם יהודים - י.צ.א.). כמו"כ מכיון שיש להם רצון עז לצאת מברה"מ ולהגיע לישראל המוכנה לקלטם, ישנו חשש שיעשו הכל כדי להחביא את היותם אינם יהודים, וחיישינן לשיקרא. מצב זה חשיב כערעור על המשפחות הבאות מרוסיה, ובכגון האי גם לדעת השו"ע יש לברר ולבדוק את יהדותם של הבאים לפנינו מארץ אחרת, כמובא בגמרא ובשו"ע שם.

ועי' במאמרו של הרב פרבשטיין שם המתייחס ג"כ לנקודה זו, האם נחשב מצבם ומעמדם של עולי רוסיה כמשפחה שיצא עליה ערעור, שיש לבדוק את המשפחה ולא אמרינן עליהן "בחזקת כשרות", או לא. נידון זה תולה שם במאמרו בשיטות ראשונים ואחרונים בסוגיה שם בקידושין (ואומר שם שהבין מדעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שהערעור על יהודי רוסיה נחשב כערעור על כל משפחה, שאנן סהדי שנתערב בה גוי). כן דן באלו ששיש לנו רובא דליתא קמן להכשירם ולומר שהם יהודים (שהינם חלק גדול מהעולים), שאצלם אין צריך כלל בדיקה, ולא החמירו עליהם משום מעלה שעשו ביוחסין. עי"ש ואכמ"ל.

[שנד]

נאמנותו של האומר "ישראל אני"

האם נאמן הבא לפנינו ואומר "ישראל אני"

מקור הדין והדיון לנאמנותו של אדם האומר "ישראל אני" הוא מהגמרא ^{אוצר החכמה} יבמות מו ע"ב, וז"ל הגמרא שם "מי שבא ואמר גר אנוכי, יכול נקבלנו, ת"ל אתך, במוחזק לך".

וכתבו שם התוס' (מז ע"א) ד"ה במוחזק לך "אומר ר"ת, דדוקא בדידעין דהוה עובד כוכבים מעיקרא, דאי לא הוה ידעין מהימן, מגו דאי בעי אמר ישראל אני דמהימן". לאחר דבריו אלו, שמאמינים אנו לאומר "ישראל אני", מוכיח התוס' שם דבריו מגמרא בפסחים ומשתי סוגיות ביבמות (יבואר ויורחב להלן). כן איתא גם ברמב"ן שם (יבמות מו ע"ב) שבסתם, מי שבא ואמר גר אני, נאמן, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, וכן איתא ברשב"א שם, וכתב שכן הסכימו כל המפרשים. ^{אוצר החכמה}

שיטת רוב הראשונים היא שהבא למקום שאין מכירים אותו ואומר "ישראל אני", נאמן (וע"ע תוס' פסחים ג ע"ב, בחידושי הר"ן שם וכו', וכן בתוס' יבמות מה ע"א ד"ה זיל איטמר. כמו"כ איתא גם במגיד משנה פרק יג מהלכות איסורי ביאה, הלכה ז והלכה י).

ואמנם בירושלמי (ריש פ"ב דר"ה) משמע שאין אדם נאמן על עצמו שהוא ישראל (ששם איתא שרק חבריו יכול להעיד עליו), ודבריו מצויינים גם בגליון הש"ס לרבי עקיבא איגר ביבמות מז ע"א, ואולם עי' בספר יביע אומר, ח"ז, אבהע"ז סי' א, הכותב שמכל מקום, כיון שהתלמוד שלנו חולק על הירושלמי בזה, הלכה כבבלי, כמש"כ הרי"ף סוף עירובין ושאר ראשונים.

המקורות שמהם מוכיחים הראשונים דין זה הוא מהגמרא בפסחים ג ע"ב ומהגמרא ביבמות מה ע"א. בפסחים שם איתא העובדא באותו ארמאי שסיפר שבא ואכל פסחים בירושלים ולא מחו בידו. התוס' שם ד"ה ואנא דנים האם ניתן להוכיח מכאן שנאמן הבא לפנינו ואומר "ישראל אני". כן נראה גם מהגמרא ביבמות שם המספרת על אותו אדם שאביו היה גוי ואמו מישראל ולא רצו לשאתו לאשה, שאמר לו רבא "זיל גלי", דהיינו שילך ויגלה למקום

[שנה]

אחר ושם יחזיקוהו כישראל לכל דבר, לא ישאלו למשפחתו, ויוכל להנשא עם בת ישראל. גם מסוגיה זו מוכיח התוס' בפסחים שם שנאמן לבא לפנינו ואומר "ישראל אני" (אגב, התוס' ביבמות מז ע"א ד"ה במוחזק כותבים שאין ראייה לכך מהגמרא הנ"ל ביבמות מה ע"א, עי"ש). מקור נוסף הוא מהגמרא ביבמות מו ע"ב, שהובאה לעיל בפתח הענין.

לעומתם שיטות ראשונים אלו, שנאמן הבא לפנינו ואומר "ישראל אני", ע"י במגיד משנה בהלכות איסורי ביאה, פרק כ הלכה ה, החולק על כך והסובר בדעת הרמב"ם שמי שבא ואמר "ישראל אני" אינו נאמן, וצריך ראייה לענין יוחסין, מפני מעלת היוחסין.

שיטת המאירי ביבמות מו ע"ב היא שנאמן אדם באמרו "ישראל אני" דווקא בהחזקת ישראל. משמע שמבוסס דינו על דין חזקה, והחזקת ישראל לפחות ל' יום (ולא כשיטות הראשונים שהובאו לעיל שנאמן אפי' לא החזקת ישראל, ונאמנותו היא מיידית).

האם צריך לומר בפירוש "ישראל אני" או די במה שבא לפנינו כישראל

מהתוס' ביבמות מז ע"א שהובא לעיל משמע שזקוקים אנו לאמירתו המפורשת, שהרי כתב "מיגו דאי בעי אמר ישראל אני, דמהימן".¹¹³⁻¹¹⁴ כן נראה גם מלשון התוס' בפסחים ג ע"ב ד"ה ואנא, שכתב "מכאן אין ראייה שנאמן לכל הבא לפנינו ואומר ישראל אני וכו'", ומשמע שבעינן אמירתו זו. כן משמע גם מדברי המגיד משנה בהלכות איסורי ביאה פרק יג (שהובא לעיל) ששם כותב "דודאי כל אדם שאומר ישראל אני אין בודקים אחריו וכו'". כן נראה גם מדברי הר"ן (חידושי הר"ן שם בפסחים ג ע"ב) וז"ל "מהא משמע דמי שבא לפנינו ואמר ישראל אני נאמן, ולא צריך ראייה". הרי שמלשון כולם משמע שצריך שיאמר לפנינו "ישראל אני".

לעומתם, מדברי הרבינו פרץ בפסחים שם ומדברי הר"ן בכתובות משמע קצת שאין צריך דווקא אמירתו המפורשת, אלא כיון שבא לפנינו להנשא מחזיקים אנו אותו כישראל, וז"ל הר"פ שם "שלא היו בודקים כל אחד ואחד אם הוא ישראל או לאו וכו' וכ"כ הר"ן בכתובות כד וכו' דמעשים בכל יום שמשיאים אשה בכל מקום אע"פ שאין מכירים אותו דמחזיקים אותו בחזקת ישראל כשר וכו'".

יש להעיר שמהגמרות הנ"ל שמהם הוכיחו הראשונים שנאמן הבא לפנינו ואומר "ישראל אני" משמע שנאמן אותו אחד אפי' כשלא אומר לפנינו בפירוש "ישראל אני", אלא רק מתוך התנהגותו לפנינו נראה שמחזיק עצמו כישראל, ובכך סגי. כן משמע מהגמרא בפסחים ג ע"ב מאותו ארמאי שבא ואכל פסחים

[שנו]

בירושלים ולא מצינו בגמרא שם שהיה צריך לומר בפירוש "ישראל אני", אלא שבא לחלוק אתם וקיבל חלקו. כן נראה גם מהגמרא ביבמות מה ע"א שאמר רבא לאותו אדם שאביו היה גוי "זיל גלי" כדי שלא ישאלו אותו כלל שאלות ויוכל להנשא בקלות, משמע שיאמן הבא לפנינו כישראל אפי' שלא אמר לפנינו בפירוש "ישראל אני".

ויש להוסיף שאם אכן כל נאמנותו של האומר "ישראל אני" היא מכח הסברא של חזקה אין גוי מציג עצמו כיהודי (סברא שתובא ותבואר להלן), א"כ אתי שפיר שצריך דווקא לומר בפירוש "ישראל אני", דהרי כל החזקה מתבססת על אמירתו המפורשת. כמו"כ נראה לומר שאם הסברא לנאמנותו היא משום "מילתא דעבידא לאגלויי" (גם סברא זו תובא ותבואר להלן) ג"כ י"ל שצריך לומר בפירוש "ישראל אני", דהרי סברא זו מבוססת על כך שמפחד לומר דבר שעתיד להתגלות, וכשלא אומר בפירוש "ישראל אני" אין לו לכאורה ממה לחשוש, דהרי לא יתפס בשקר.

יתכן וניתן לומר שהספק הנ"ל, האם צריך לומר בפירוש "ישראל אני" או שדי במה שבא לפנינו כישראל, הוא הנפ"מ בין השיטות והסברות הנ"ל שבנאמנותו (דלפי סברת רוב הובא כבר לעיל שיתכן ואין צריך לומר בפירוש "ישראל אני").

קצת יש להוכיח זאת (שהוי זה נפ"מ בין השיטות) מדברי התוס' בפסחים שם שאומר שצריך לומר "ישראל אני" וכותב בפירוש שנאמנותו של האומר שהוא ישראל אינה מטעם רוב.

מתי לא יאמן האומר "ישראל אני" באמירתו

כאשר הוחזק אדם זה כנכרי צריך להוכיח יהדותו בעדים, ולא יאמן באמירתו "ישראל אני" גרידא. כן איתא ברמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג. לכאורה נראה שכתב כך מפורשות גם בשו"ת אחיעזר, ח"ג, כז שכתב שם שפשוט וברור הדבר שאין אדם נאמן לומר שאמו היתה מישראל כאשר היה מוחזק עד עתה בגויות והנהגתו היתה ככל הנכרים (ואולם זה ברור שאין צורך שיהיה מוחזק כיהודי כדי להאמינו באמירתו זאת, דאל"כ מה חידשו ר"ת שם ביבמות שנאמן לומר שהוא ישראל מכח רוב, והרי ישנו דין אחר בהותזקו לפנינו כבעל ואשה וכו' דסוקלים ושורפים על החזקה, ומה הוזקק ר"ת לחדש כאן נאמנות מכח רוב. אחרונים).

כאשר אומר "ישראל אני" ומעשיו מעשי עכו"ם, הסתפקו בספר פסקי דין רבניים (כרך ט, פסק הדין מעמ' 357 והלאה) האם נאמינו. דאמנם איתא ברש"י (בפרדס הגדול, הלכות שבת, צח. ומובא גם בתשובת רב צמח גאון בשו"ת

הגאונים שערי צדק, חלק ג שער ו סי' ל) ששפחה שאומרת יהודית אני ומעשיה מעשי כותית מותר למכרה לעכו"ם, שטבילת עבדים לאו בסתר הוא, ומכאן נראה להוכיח שכשמעשיו מעשי עכו"ם לא יאמן. ואולם ניתן לומר שדוקא בנידון רש"י, שהוחזקה השפחה כאינה יהודית מצד אבותיה אלא שרוצה להחזיק עצמה כיהודית מצד הגירות, לא נאמינה, וזה שעושה מעשי עכו"ם גרע לה, משא"כ באדם הבא לפנינו ולא הוחזק כנכרי, נאמינו, למרות שנוהג במנהגי עכו"ם. כן מעלים שם טענה שיתכן לומר שכשנוהג מעשי עכו"ם יצא כבר מהרוב הנ"ל (דלדוגמא, רוב הבאים לפנינו בתורת יהדות אינם נוהגים מעשי עכו"ם) וכן לסברא שתובא להלן, שנאמנותו היא משום מילתא דעבידי לאגלויי, א"כ כשנוהג מעשי עכו"ם אנן סהדי שמשקר.

עוד איתא שם בפד"ר ט שכל נאמנותו של האומר "ישראל אני" הינה רק כשאין עוררין על יהדותו ואין הכחשות על אמירתו זו, ואולם כשיש עדים או הוכחות שהוא נכרי, אינו נאמן. במצב זה, גם אם יביא האומר "ישראל אני" עדים או הוכחות ליהדותו, הוי כתרי ותרי, ולא תועיל עוד אמירתו שהוא ישראל, ע"פ המובא להלן, שהסברות שנותנות לו את הנאמנות באמירתו, אינן מועילות במצב של הכחשות ותרי ותרי (עכ"פ לסברות של רוב או "עבידא לאיגלויי". ע"פ המובא שם גם סברת חזקה לא תועיל לו במצב זה, לסוברים שגם היא נסמכת על דין רוב).

באיזה תנאי יאמן באמירת "ישראל אני"

מדברי הגר"ח מוואלוז'ין בשו"ת חוט המשולש סי' ה מוכיחים האחרונים שכל נאמנותם של הבאים לפנינו באמירתם "ישראל אני" היא דווקא כאשר מצטרפת לכך התנהגותם כיהודים (שם כתב שמי שאינו יודע שפה יהודית לא יאמן באמירתו "ישראל אני").

יש לציין פה שיש שכתבו מסברא שכל מה שיש לצרף הנהגה יהודית לאמירתו "ישראל אני", הני מילי רק במקום שאכן אותם יהודים שם נוהגים במנהגי יהדות. ואולם במקום שגם שאר היהודים שם לא נהגו כלל מנהגי יהדות, א"כ אין הכרח שלא יאמן כשאינו יודע מנהגים אלו.

ועי' חזו"א יו"ד סי' קנח סק"ח שמש"כ שם בחוט המשולש שאם אינו מכיר שפה יהודית לא יאמן אף כשאומר ישראל אני, כך קים ליה למרן (הגר"ח) ז"ל במקום הנידון ושעתו, אך אינו כלל לכל, דהרבה יהודים שכיחים בשפה אחרת, ורוב הבאים בתורת יהדות ישראל הם בכל לשון.

כן עי' גם בספר יביע אומר, ח"ז, אבהע"ז סי' א, שם מביא דברי הגר"ח מוואלוז'ין בשו"ת חוט המשולש שרק כשמתנהג כדת ישראל נאמן, וכותב עליו

"נראה דלאו דוקא הוא, כי גם לגבי העולים ממקום שאינם שומרים תורה ומצוות, רוב הבאים לפנינו ישראל הם, ואזלינן בתר רובא". ויש לבדוק ע"פ דבריו, כיצד תהיה ההתייחסות לדברי חוט המשולש בימינו, שרוב הבאים לפנינו ממדינות ברה"מ לשעבר אינם יהודים.

בנידון זה עי' גם בתשובת הג"ר בנימין דיסקין זצ"ל, בספר באר רואי עמ' שכז (והובאו דבריו גם לקמן), שכתב בסברת תוס' שבא בתורת יהדות, שאין להאמינו באמירתו גרידא "ישראל אני" ויש לצרף לכך ידיעה שהוא מהול או שיאמר עכ"פ שהוא מהול או מי היא משפחתו, והוי מלתא דעבידא לאגלויי.

ועי' בפרוש מרכבת המשנה בהלכות איסורי ביאה פרק יג הלכה י, שדין הגמרא שנאמן אדם לומר "גר אני" (יבמות מו ע"ב, ולפי תוס' שם אם לא ידעין שהוא עכו"ם, נאמן) מיירי כשבא מלובש בבגדי ישראל ונוהג במצוות כישראל, ואז יש לו חזקת כשרות אפי' בחו"ל. נראה לפי דבריו דאין צורך לדין רוב כדי להאמינו, אלא שמכח התנהגותו כיהודי במעשיו ובלבושו ומכח אמירתו שהוא יהודי מסתבר שיש להחזיקו כיהודי. (נראה מדבריו אלו דלסוברים שנאמן מדין רוב אין צריך להוכחות נוספות אלו, ועי' לקמן).

לעומת כל זאת יש המוכיחים שגם לר"ת ביבמות שם סגי באמירתו "ישראל אני" גרידא ואין צריך למנהגי יהדות או הוכחות נוספות ליהדותו. כן נראה מדברי ברוך טעם (בהגהות לאבהע"ז סי' יז על הבית שמואל ס"ק לח) שביאר הגמרא בגיטין סו ע"א "מי שהיה מושלך לבור ואמר כל השומע קולי יכתוב גט לאשתו, הרי אלו יכתבו ויתנו". ושם מבאר מדוע לא חיישינן שמא גוי הוא, משום שכיון שאמר שמו, שם אביו ושם מקומו, הרי הוחזק לישראל מכח אותם דברים. א"כ נראה דסובר שבאמירתו לחוד שהוא ישראל נאמינו, גם כשלא מכירים בו מנהגי ישראל.

הסיבות לנאמנותו של האומר "ישראל אני"

הסיבות לנאמנותו כשאומר "ישראל אני" (ע"פ המובא בראשונים ובאחרונים, ויובאו להלן) הן שלוש:

(בתחילה יובאו הסברות בקצרה ואח"כ יתבארו בהרחבה).

א. מדין רוב - "כל דפריש מרובא פריש" - כשיש רוב ישראל.

ב. מדין "מילתא דעבידי לאגלויי לא משקר".

ג. מדין חזקה - חזקה אין גוי מציג עצמו כישראל.

ונבאר סברות אלו ביתר הרחבה:

[שנט]

א. נאמנותו מדין רוב - "כל דפריש מרובא פריש" - כשיש רוב ישראל

סברא זו של רוב מוזכרת בראשונה בתוס' בפסחים ג ע"א ד"ה ואנא (בסוגיה שהוזכרה לעיל) ושם מוכח מהתוס' שאין זו הסיבה להאמין אדם הבא לפנינו ואומר "ישראל אני". זאת נראה מדבריהם שאמרו "מכאן אין ראיה שנאמין לכל הבא לפנינו ואומר ישראל אני, דשאני הכא דרוב ישראל היו, ואזלינן בתר רובא", נראה א"כ מדבריהם שנאמן האומר "ישראל אני" גם ללא סברת הרוב, וגם כאשר אין רוב ישראל.

גם בחידושי הר"ן בפסחים שם הביא את סברת הרוב כאפשרות לנאמנותו של האומר "ישראל אני" ודחה שם הסבר זה וכתב שאפי' בחו"ל שאין שם רוב ישראל, נאמן.

כן מוזכרת סברת הרוב בתוס' ביבמות מז ע"א ד"ה במוחזק (בסוגיה שכבר הוזכרה לעיל) ומשם נראה שכן מסתמכים על דין רוב אודות האומר "ישראל אני". וז"ל התוס' שם "דהא בכל מקום נמי איכא רובא, דרוב הבאים לפנינו בתורת יהדות ישראל הם" (ועי' חזו"א הלכות יבום, קיז, ז בבאור התוס').

מהי אותה הסיעה שממנה אנו בודקים את הרוב

נראה משני התוס' נ"ל שישנם שתי אפשרויות שונות לקביעת אותה הסיעה שמתוכה אנו בודקים מהו הרוב. ע"פ התוס' בפסחים נראה שאנו בודקים את הרוב מתוך ככל ישראל ואילו התוס' ביבמות כותבים מפורשות שהסיעה הינה "הבאים לפנינו בתורת יהדות" ומתוך סיעה זו הרוב הינם יהודים.

אפשרות נוספת לקביעת רוב מובאת ברבינו פרץ שם בפסחים (כשדחה הראיה מהגמ' שם לנאמנות האומר "ישראל אני") וז"ל שם "שאני הכא לפי שרוב עולי רגלים הם ישראלים, ואזלינן בתר רובא". נמצאנו שיצר את הרוב מתוך קבוצת עולי הרגלים.

סוגי רוב

כאשר עוסקים אנו בדין רוב יש מקום לחלק בין רובא דאיתא קמן (הרוב הוא מתוך קבוצה שלפנינו) לבין רובא דליתא קמן (רוב כללי ותיאורטי). "רוב הבאים לפנינו בתורת יהדות" הינו רוב דליתא קמן. שני סוגי רוב אלו מוזכרים בגמ' בחולין יא ע"א (הגדרתו של הגרמ"מ פרבשטיין שם במאמרו את שני סוגי הרוב היא "רובא דליתא קמן מכריע את הספק מסברא, ואילו רובא דאיתא קמן מכריע את הספק מגזירת הכתוב"). ועי' בחידושי רע"א בכתובות יג המבאר שרובא דליתא קמן מכריע ומברר טפי מרובא דאיכא קמן. גם החת"ס (שו"ת, יור"ד סי' ה ד"ה ומ"ש) כתב שלמסקנת הגמרא בחולין שם י"ל דרובא דליתא

קמן עדיף, משום דלא אתחזק המיעוט המתנגד לרוב. ואולם לא נרחיב בזה את הדיון.

הסתמכות על הרוב בזה"ז

אמנם כיום נראה ע"פ הסטטיסטיקה שרוב העולים אינם יהודים, ואולם ע"י לעיל בחלוקת סוגי הסיעות וכן ע"ש במאמרו של הרב פרבשטיין כיצד קובעים רוב זה, סיעת מבקשי העליה, סיעת העולים המגיעים עם אשרת יהודים, רוב הבאים לפנינו בתורת יהדות ישראל הם וכו' (וכותב שם הרב פרבשטיין במאמרו שברור שאין לדון כל מטוס או כל קבוצת עולים בפני עצמה, למרות שבפד"ר לבירורי יהדות של ביה"ד שע"י הרבנות ירושלים, חלק א, מביא הרב אליהו שלזינגר שליט"א בחשובתו את מה שכתב לו הגר"א נבנצל שליט"א, דש"מא יש לדון כל מטוס כסיעה בפני עצמה ואז יש לדון אם הוחזקו באותו מטוס גם ישראלים וגם נכרים או רק אחד משני אלו, אם יש רוב ממין אחד וכו').

סוג זה של רוב, רוב הבאים לפנינו בתורת יהדות הם יהודים, כבר מוזכר בראשונים, וצויין לעיל. וכתב האגרות משה, אבהע"ז ח"א סי' ו, אודות סוג רוב זה ^{הרוב} הבאים לפנינו בתורת יהדות ישראל הם, אינו דוקא שראינום שומרי תורה ומצות, אלא אף על אמירתם לבד שהוא ישראל הוה הרוב ישראל וכו'.

וע"ש במאמרו של הרב פרבשטיין שיש קצת לפקפק ברוב זה כלפי העליה הרוסית, דחלק גדול מהעולים אכן סבורים שהם יהודים למרות שאינם יהודים, משום שחושבים שאם אביהם או סבם יהודי אזי גם הם יהודים, ולכן אין הם נרתעים להציג עצמם כיהודים, וממילא יש מקום לבדוק תוקפו של רוב זה הנשען על אלו הבאים לפנינו בתורת יהודים. מהמשך דבריו שם נראה שדוחה חשש זה, ע"ש.

בתוך רוב זה של הבאים לפנינו בתורת יהדות כולל הרב פרבשטיין שם במאמרו סוג רוב נוסף "רוב המדברים אידיש הינם יהודים", וקובע שאינו רוב בפני עצמו אלא הוי רק כהנהגה יהודית ונכלל ברוב הבאים בתורת יהדות שכולל גם הנהגות יהדות. עפ"ז מוסיף שגם שאר התנהגויות יהודיות ניתן לכלול בתוך סוג זה של רוב ואין צורך לדון בהתנהגותו היהודית כהוכחה בפני עצמה.

אודות רוב זה של הבאים לפנינו בתורת יהדות המובא בתוס', אמר לי הגר"נ גולדברג שליט"א שלא נראה שניתן להסתמך על רוב זה בסתם אדם הבא לפנינו, והוסיף שרק כאשר מצטרפת לזה הנהגתו היהודית של הבא לפנינו,

[שסא]

רק אז ניתן לומר שרוב הבאים לפנינו כיהודים ומתנהגים כיהודים, הינם יהודים. (כן ע"י בתשובת הג"ר בנימין דיסקין זצ"ל, בספר באר רואי עמ' שכז, שכתב בסברת תוס' שבא בתורת יהדות, שאין להאמינו באמירתו גרידא "ישראל אני" ויש לצרף לכך ידיעה שהוא מהול או שיאמר עכ"פ שהוא מהול או מי היא משפחתו, והוי מלתא דעבידא לאגלויי). ועי' לעיל שי"א שנאמן מדין רוב גם בלא צירוף מנהגי יהדות.

התורה

כמו"כ הוסיף ואמר לי שע"פ הסברות המובאות בראשונים ליצירת הרוב נוכל גם אנו ליצור רוב (רובא דליתא קמן) בתוך קבוצות בעלי הנהגה מיוחדת. כדוגמא לכך אמר (כדוגמת מה שכתב הרב פרבשטיין, והובא בקטע הקודם) שניתן לומר אודות אדם הבא לפנינו ודובר אידיש, שרוב הבאים לפנינו ודוברים אידיש הינם יהודים וכד'.

עוד אמר לי הגרז"נ גולדברג (והבאתי דבריו אלו גם להלן), שיש לדעת שמרבית ההסתמכות כיום בענין בירורי יהדות צריכה להיות על המומחים הנ"ל, שהתמחותם אינה רק אודות התעודות, אלא יודעים להכיר מוצא האדם והנהגותיו ע"פ השיחות שמנהלים איתו והסיפורים ששומעים ממנו, ועפ"ז ניתן הרבה להסתמך בהכרת האדם. כן הוסיף שאפי' ניתן ליצור על פיהם את הרוב ההלכתי הנדרש כדי להתיר בקהל את האומר "ישראל אני", שהרי רוב זה נסמך לעיתים גם על סברות כגון "רוב הבאים לפנינו בהנהגה יהודית מסוימת או בעלי שפה מסוימת הינם יהודים" וכד', ובהנהגות אלו יכולים הם להבחין מתוך הסיפורים והשיחות.

עוד כתב שם הרב פרבשטיין במאמרו כי לגבי העולים עם אשרת יהודים, ודאי רובם המכריע הם יהודים, והם נידונים כסיעה נפרדת, ועל כל אחד מקבוצה זו אפשר לפסוק שהוא יהודי, מכח "כל דפריש וכו'". אלו המגיעים לארץ ובידם רק אשרה מכח חוק השבות, הללו עוד ברוסיה לא הצליחו להוכיח את יהדותם, וזו בודאי רעותא גדולה מאוד לחשוד בהם שאינם יהודים. גם הם נידונים כסיעה בפני עצמה, ואי אפשר להתירם מכח "כל דפריש וכו'". אפשר שגם הבאים לארץ עם אשרה של תייר יחשבו כסיעה עם ריעותא (קטע זה ממאמרו של הגרמ"מ פרבשטיין הובא גם להלן).

ואמר לי בזה הגאון ר' שלמה פישר שכיום (שרוב העולים מרוסיה אינם יהודים) יש לקבוע את הרוב ע"פ המקום שממנו הגיע עולה זה, האם במקום זה ישנם רוב יהודים או לא, וזאת בהסתמך על הראשונים בפסחים (והובאה שיטתם לעיל) המחדשים שאנו יוצרים רוב מאלו שעלו לרגל ולא מכל ישראל דווקא. (בתשובה בע"פ אמר לי הרב פרבשטיין שקשה לקבוע רוב ע"פ המקומות

[שסב]

שמהם הגיעו העולים, משום שאין שום מקום ברוסיה שהמציאות היתה שהיה בו רוב יהודים).

הערה

האם בעי תרי רובי

יש לציין את המובא במאמרו של הגרמ"מ פרבשטיין שם, שלמרות שמדובר עשו מעלה ביוחסין שלא לסמוך על רוב אחד, אלא רק על תרי רובי (גמרא כתובות טו ע"א ושו"ע אבהע"ז ו, יג), ואולם שם מסיק מכמה סיבות שבנידון בירור יהדותם של עולי רוסיה אין צורך להזדקק לתרי רובי, ונוכל להתירם גם ע"פ רוב אחד.

כן ע"י גם בחזו"א (נשים, ז, ז) דסמכין אחד רובא ביוחסין היכא דלא שייכת גזירת קבוע וכו', ע"ש. כן ע"י בנודע ביהודה (מהדו"ק אבהע"ז, ז) דלענין פסולי קהל אין צריך תרי רובי, משא"כ ליוחסי כהונה (וע"ע שב שמעתא, ש"ד פרק כב וש"ד ^{הרי שם} פרק כג).

האם ישנו חיוב בירור למרות הרוב

כלל נקוט בידינו, והוא, דכל מקום דאיכא לבירורי לא סמכין על רוב וחזקה. דין זה נלמד מהאמור בפסחים ד ע"א "השוכר בית מחברו בארבעה עשר בניסן, חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק, למאי נפק"מ, לישיליה, דליתא בעיר לשיליה". וכתב שם הר"ן דמכאן מוכח שאפי' אם היה הבית בחזקת בדוק צריך לברר המצב ע"י שאלה, ולא מסתמכים על החזקה היכן שניתן לברר.

מקור נוסף הוא מהרי"ף והגאונים בפ"ק דחולין, ששוחט ששחט ועדיין נמצא לפנינו, יש לבדוק אותו האם הוא מומחה, למרות הכלל של "רוב המצויים אצל שחיטה מומחים הם", ורק כאשר השוחט מת, ואין אפשרות לברר מומחיותו, אז סמכין על כלל זה.

לכאורה עפ"י נמצא שאין להסתמך על דין רוב לחוד (הרוב המוזכר לעיל), אלא יש עדיין לברר האם אכן הבא לפנינו יהודי הוא.

ואולם ע"י בספר יביע אומר, ח"ז, אבהע"ז סי' א, שם דוחה טענה זו מכמה סיבות.

ראשית, אין לדמות נידון דידן לדין שחיטה, משום ששם ישנה חזקת איסור של הבהמה (בהמה בחיה בחזקת איסור עומדת) כנגד רוב מומחים אצל שחיטה, משא"כ בנידון דידן שישנו רוב גמור שהבא לפנינו הינו יהודי ואין חזקה

[שסג]

המתנגדת ל^ה, ולכן לא נזדקק לבירור. ואולם מביא שם שיטות ראשונים החולקים על כך וסוברים שגם ברוב גמור צריך לברר כמה שאפשר.

כן דוחה את הטענה שיש לברר למרות הרוב, ע"פ דברי הבית יוסף או"ח סי' תלז. שם דן הב"י אודות הגמרא בפסחים הנ"ל ומבאר דהסיבה שצריך לברר ולא סמכין על חזקתו שבדוק (כמו שסומכים בבהמה שחוטת שחזקתה כשרה ולא בודקים כל סוגי הטרפות), היא, משום שבהמה היא בחזקת כשרה משנולדה, משא"כ בבית שכל השנה הרי הוא בחזקת שלא בדוק. ביביע אומר שם מבאר דבריו שחזקת כשרות של בהמה היא חזקה מחמת רובא, וא"כ גם בנידון דידן, שרוב הבאים לפנינו הם ישראלים מלידה, אין צריך לברר. (יש לציין שדבריו אלו נכונים רק במציאות הנ"ל, ואולם כיום שהשתנתה המציאות, ורוב הבאים מברה"מ לשעבר אינם יהודים, יש להסתמך על חילוקיו האחרים שם).

כן מביא שם את תירוצו של הפרי חדש (סי' תלז) על שאלת הב"י הנ"ל, שברוב, שהוא עדיף מחזקה, אין צריך לברר, ודווקא גבי שחיטה מצינו שיש לברר למרות שרוב השוחטים מומחים, כדלעיל, משום שאינו רוב חזק כל כך כמו הרוב שכל הבהמות כשרות (הרוב המובא בשאלתו של הב"י). א"כ עפ"ז עולה שבנידון דידן, שהרוב הוא רוב גמור וחזק, אין צורך לברר עוד אחריו.

ועי"ש שמביא עוד סברות להקל בכך (למרות שלמעשה מסתמך שם בעיקר על תירוצי הב"י והפ"ח דלעיל), שאין צריך עוד לברר אודות הבא לפנינו ואומר שהוא ישראל, ונאמינו מדין רוב בלבד. (ועי"ש בסוף אות ד המצרף גם סברת "מילתא דעבידי לאיגלווי" לכך שאין צריך לברר עוד, אא"כ יש רגלים לדבר שעדיין צריך בירור נוסף).

כן עי"ש גם במאמרו של הרב פרבשטיין שם הדן בשאלה זו, האם נצטרך עדיין לברר למרות הרוב שלפנינו. בדבריו שם מביא את מחלוקת הבית אפרים והמשכנות יעקב בנידון האם ישנה חובת בירור כאשר גם לאחר הבירור עדיין ישאר ספק לפנינו, כבנידון דידן.

ואולם, מדגיש הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר שם, שאמנם מעיקר הדין נאמנים אותם העולים מרוסיה הבאים לפנינו ומצהירים שהם יהודים, אך מכל מקום אם יש רגלים לדבר שהצהרתם אינה נכונה, צריך לדרוש ולחקור היטב את מעמדם.

[שסד]

ב. נאמנותו מדין "מילתא דעבידי לאגלווי לא משקר"

סברא זו מובאת בריטב"א ביבמות שם (מז ע"א) אודות נאמנותו של האומר "ישראל אני", וז"ל "דמלתא דעבידי לאגלווי הוא, ולא משקרי אינשי, וכן מעשים בכל יום". כ"כ גם בנימוקי יוסף שם. (דין "עבידא לאיגלווי" הכללי נמצא גם ברמב"ם בפרק ד מהלכות יבום אודות עדות חליצה. כן איתא גם בחידושי הריטב"א לגיטין ב ע"ב שעיקר טעם נאמנות עד אחד בעדות אשה הוא משום סברת עבידא לאגלווי ורק מפני רינון הבריות מצריכים אנו גם את הטעם השני שם ביבמות, דאשה דייקא ומנסבא. ועי' גם בריטב"א ביבמות פח ע"א. כן איתא גם בריטב"א בנדרים דף פט לגבי האומרת מת בעלי. כן עי' גם ברמב"ם הלכות גירושין, פרק יב הלכה טו).

במה חלוקות השיטות

עי' בפד"ר ח"ט שם מבארים מדוע לא סברו שיטות ראשונים אלו שטעם נאמנותו של האומר "ישראל אני" הוא מטעם רוב, משום שרצו להוכיח שנאמן אותו האומר אפי' במקום שאין רוב.

כמו"כ מבארים מדוע לא סברו השיטות שנאמנותו משום רוב כסברת הראשונים שנאמן מצד "מילתא דעבידי לאגלווי", ומסבירים שבכל המקומות שמצינו סברא זו בש"ס, הני מילי כשהוא ישראל ודאי, וישנה לו חזקת כשרות, משא"כ בנידון דידן דבירור יהדות שכל הספק הוא האם הוא ישראל אם לאו, ואין לו חזקת כשרות.

בדרך נוספת מבארים שם מדוע לא סברו כל השיטות סברת "מילתא דעבידי לאגלווי" אודות בירור יהדותו של האומר "ישראל אני", משום דאיתא באור שמח בהלכות גירושין, פרק יב הלכה יב, שאדם הבא להתיר עצמו והוא נוגע בדבר אינו נאמן בסברת "מילתא דעבידי לאגלווי" (ועי' שם שמבאר מדוע אשה מעידה שמת בעלה ולא נאמר שהוי כנוגעת ולא תיאמן). ואמנם יש החולקים והסוברים שגם בנוגע בדבר אמרינן סברת "מילתא דעבידי לאגלווי לא משקר" (נודע ביהודה סי' כז בשם רש"י יבמות עז), וזו אכן שיטתם של הריטב"א והנימוקי יוסף הסוברים שזהו גם טעם נאמנותו של האומר "ישראל אני".

כמו"כ יש לבאר בדרך נוספת מדוע יש שלא סברו שנאמנותו היא משום סברת "עבידא לאיגלווי", ע"פ המובא להלן, שיש אומרים שבדבר שלא עתיד להתברר בקרוב לא אמרינן סברא זו, ועי' עוד להלן.

[שסה]

תוקפה של סברא זו לגבי ממון

יש לציין את המובא בספר מי נפתוח (לר' דוד טביל, רבה של פטרבורג) בפרק י דיבמות, המחדש שדין "מילתא דעבידא לאיגלויי" אינו מדין אומדנא, אלא נשענת חזקה זו על דין רוב, שרוב האנשים אינם משקרים בדבר העשוי להתגלות, ומוכיח זאת מהרמב"ם סוף הלכות גירושין. עפ"ז מחדש שלא מהני סברא זו של "עבידא לאיגלויי" לגבי ממון, דהרי אין הולכים בממון אחר הרוב.

הסתמכות על סברא זו בנידון עולי רוסיה

בנידון בירור יהדותו של האומר "ישראל אני" קשה להסתמך על סברת "עבידא לאיגלויי" משום דאיתא בריב"ש בסי' רנה (וכן בנודע ביהודה סי' כז) שישנם שני סוגי "עבידא לאיגלויי", יש שעתיד להתברר בקרוב ויש שאינו כך (ואזי לא בהכרח שנסמוך על סברא זו, ורק בעדות אשה סמכו חז"ל ע"ז משום הסברא שהאשה דייקא ומנסבא ומשום חומר שהחמרת עליה בסופה וכו'). בנידון דידן אין האמת עתידה להתברר בקרוב, אם בכלל תתברר.

כמו"כ עי"ש במאמרו של הרב פרבשטיין שבעולי רוסיה אי אפשר להסתמך על סברא זו, משום שיכול להישמט ולא תהיה נגדו ראיה חזקה (וכל סברא זו מבוססת על כך שיתברר לכולם ששיקר ולא יוכל להשמט, כמובא ברמב"ם הלכות גירושין סוף פרק יג), וכן משום שהנידון הוא על מה שנעשה בארץ רחוקה ולא קרוב הדבר להתברר (ע"פ המהרי"ט).

כמו"כ אמר לי הגאון ר' שלמה פיישר שאי אפשר להסתמך על סברא זו המועילה בעדות אשה עגונה.

כן אמר לי גם הגרז"נ גולדברג, שבעולי רוסיה אי אפשר להסתמך על סברא זו, משום שבאו ממקום רחוק ואין להם חשש שמא תתגלה תרמיתם.

כן ג"כ דעתו של הגר"א שלזינגר שליט"א, ביה"ד לבירורי יהדות, ירושלים, בתשובתו בפד"ר לבירורי יהדות, ח"א, שיש מקום לומר שסברא זו אינה תופסת בעולי רוסיה המגיעים למקום שאין מכירים אותם ולא חוששים שיתגלה שקרם (ומוסיף שם סברא, שאולי ניתן לומר שכאשר מגיעים רבים יחדיו מאותה מדינה יחששו לשקר, שהרי שם הכירו אותם כלא יהודים ופתאום פה נראים כיהודים).

כן עי' גם בשו"ת יביע אומר, ח"ז, אבהע"ז סי' א, הכותב אודות סברא זו ביחס לעולי רוסיה "ובנידון דידן אין הדבר ברור בכל מקרה דחשיב מילתא דעבידי לאגלויי, אם בא ממקום שאין שם הרבה מישראל. ובעל כרחך לסמוך על טעם התוספות שרוב הבאים לפנינו בתורת יהודים ישראל הם". ואולם כן

[שסו]

מצרף סברא זו לענין אחר, וכך מסיים שם "ועל כל פנים טעמא דהוי מילתא דעבידי לאגלויי חזי להצטרופי למה שכתבנו שאין צריך לברר יותר, אלא אם כן יש רגלים לדבר שעדיין צריך בירור נוסף לכך".

ג. נאמנותו מדין חזקה - חזקה אין גוי מציג עצמו כישראל

חזקה זאת היא בעצם כרובא דליתא קמן (כגון חזקה אין אדם פורע תוך זמנו המבוססת על הנהגת רוב העולם שאינו לפנינו) ובנויה חזקה זו על יסוד טבעו של האדם, ומובאת במאמרו של הגרמ"מ פרכשטיין שם כאפשרות נוספת לבסיס נאמנותו של האומר "ישראל אני" (סברא זו לנאמנותו מובאת גם באגרות משה אבהע"ז סי' ו, ומתבסס שם על כך שגוי מתבייש לומר שהוא יהודי משום שנאת הגויים לישראל. שם משמע שחזקה זו הינה רק כביאור ההסתמכות על הרוב. ועי' בתשובתו של הרב שלזינגר שליט"א, בפד"ר לבירורי יהדות של ביה"ד שע"י הרבנות ירושלים, המביא דברי הגר"א נבנצל שליט"א, שבארץ ישראל לא תקפה סברתו הנ"ל של האגרות משה, שהרי פה אינם מתביישים לשקר ולומר שהם ישראלים).

הסתמכות על סברא זו בנידון עולי רוסיה

עיי"ש במאמר הרב פרכשטיין שיתכן שבעולי רוסיה לא נוכל להסתמך על כך, משום שמאמירתם "ישראל אני" צומחת להם תועלת גדולה מאוד.

מהי הנפ"מ האם נאמנותו היא מדין רוב, חזקה או עבידא לאגלויי

נפקא מינה אחת היא כאשר באים לפנינו שני כיתי עדים אודות יהדותו וסותרות הכיתות זו או זו (תרי ותרי). אם נאמנותו היא מדין חזקה, א"כ גם במצב של "תרי ותרי" יכולים אנו להכריע ע"פ החזקה, דהרי תרי ותרי מעמידים על החזקה. ואולם אם נאמנותו היא מדין רוב, לא נוכל להכריע את הספק כאשר באים לפנינו תרי ותרי הסותרות זו את זו. סברת הענין היא, דחזקה היא חדוש התורה שבכל ספק נחזיק המצב שהיה קודם, וא"כ כך נפסוק גם בתרי ותרי, משא"כ דין רוב שהוא מגדר הוכחה ובירור, לא עדיף הרוב מעוד כת עדים אחרת, שלא מועילה במצב של "תרי ותרי" (עפ"ז מובן גם דין הרמ"א בחו"מ סי' רסז שלא מהני סימנים מובהקים בתרי ותרי, וזאת משום שסימנים הוי כתוספת הוכחה, ולא עדיפים מעוד כת עדים). ע"פ השיטה המובאת לעיל שגם דין "עבידא לאגלויי" מתבסס על דין רוב, א"כ גם ע"פ סברא זו לא נאמינו בתרי ותרי כשאומר "ישראל אני", דהרי רוב הוי רק הוכחה שלא מוסיפה כוח בתרי ותרי. (יש להוסיף שכ"ז נראה נכון רק אם החזקה

שאנו מתבססים עליה היא חזקה דמעיקרא, ואולם אם החזקה היא זו שגוי לא מחזיק עצמו כיהודי, קצת קשה לומר סברא וחשבון זה).

נפ"מ נוספת בין הטעמים לנאמנותו תתכן כאשר רוצים להוציא ממון ע"פ קביעה זו שמבוססת על הטעמים הנ"ל, דאם הקביעה הינה משום רוב, א"כ אין מוציאים ממון ע"פ הרוב (כאשר עדותו על היותו יהודי נוגעת ישירות לממון). כאמור, ע"פ השיטה המובאת לעיל שגם דין "עבידא לאיגלויי" מתבסס על דין רוב, א"כ גם ע"פ סברא זו לא נאמינו כשאומר "ישראל אני" ביחס לממון.

ואולם אם נאמנותו היא מדין חזקה (חזקה שגוי לא אומר שהוא יהודי), ^{אוצר החכמה} א"כ יש מקום לדון בכך. דהנה אמנם ידוע שבספק מעמידים על החזקה ולא גורמת החזקה בד"כ להוצאת ממון, ואולם ישנו סוג של חזקה שכן מוציא ממון. סוג זה הינו החזקה הכללית שאינה לפנינו, כגון חזקה שאין אדם פורע תוך זמנו (ב"ב דף ה), חזקה אין העדים חותמים על השטר א"כ נעשה בגדול (כתובות דף יט). חזקות אלו מבוססות על מנהג רוב בני אדם (שהרי עדין יתכן מיעוט שפורע תוך זמנו וכד', וכן משמע מהתוס' בסנהדרין ג ע"ב שאזלינן בתר רוב מעליא אפי' בממון). גם החזקה בנידון דידן, שאין גוי אומר שהוא יהודי, הינה חזקה מאותו סוג, חזקה כללית שאינה לפנינו ואשר הינה מבוססת על מנהג רוב בני האדם. אמנם מהתוס' בב"ק כז ע"ב ד"ה קמ"ל משמע שלעולם אין מוציאים ממון ע"פ רוב (ועי' בשערי יושר, שער ג פרק ג, שביאר שברוב מכריע גם לתוס' בב"ק הנ"ל ניתן להוציא ממון).

עוד נפ"מ נמצאת במאמרו של הרב פרבשטיין שם, דבחזקה שגוי לא מציג עצמו כיהודי לא יאמן כאשר יש לו רווח ניכר מאמירתו שהוא יהודי (והובא זאת כבר לעיל), משא"כ כשנאמן מדין רוב, שיאמן גם כשיש לו רווח גדול מעצם אמירתו שהוא יהודי.

נאמנותו של עד אחד על עולה הבא מעיר שרובה נכרים

נידון זה מתייחס למקרה שהעולה הוא מעיר שרובה עכו"ם ואינו בא ישירות לפנינו בשל מחלה וכד', האם יאמן עד אחד המעיד שפלוגי זה הוא ישראל. לדעת הפוסקים הסוברים שעד אחד אינו נאמן היכא דאתחזק איסורא, א"כ כ"ש שלא יאמן נגד רוב נכרים, דכל דפריש מרובא פריש, דהרי רוב וחזקה רובא עדיף. גם לטעמו של התוס', שרוב הבאים לפנינו ישראלים, ודאי שלא יאמן העד, אלא רק זה הבא לפנינו. לעומת זאת, אם נסתמך על הסברא של "מילתא דעבידא לאגלויי", א"כ גם עד אחד יאמן, דגם בו שייכת סברא

[שסח]

זו, ודין זה הוא אפי' נגד רוב, כמובא בשו"ת משיב דבר ח"ד סי' פא (אם
אכן נאמר ששייכת בעולי רוסיה סברא זו, ועי' לעיל¹¹³⁻¹¹²).

ועי' בשו"ת יביע אומר, ח"ז, אבהע"ז סי' א, הדין שם בשאלה זו. שם
מביא את דברי הפני יהושע בקידושין סג ע"ב, שכל מה שלא נאמן ע"א נגד
חזקת איסור זה רק כאשר אכן ישנה חזקה גמורה לאיסור נגדו (והוא כודאי
גמור, כלשונו שם), משא"כ היכא דבלא דברי העד ישנו ספק, שפיר סמכינן
על עדות של עד אחד אפי' נגד הרוב "כיון דאיכא מיעוט המסיע לו אינו
אלא כמברר המיעוט מתוך הרוב".

כן מביא דברי הגאון רבי יצחק אלחנן בשו"ת באר יצחק (יור"ד, סי' טז
ענף ב), הכותב בתוך דבריו שעד אחד נאמן גם נגד הרוב, דדוקא נגד חזקה
אינו נאמן, שהרי גם העד מודה שיש כאן חזקה לאיסור, משא"כ נגד רוב,
כיון שלדברי העד אין כאן רוב כלל, כיון שניכר לו ההיתר מתוך האיסור, לכן
נאמן.

כן איתא גם בשו"ת שואל ומשיב תליתאה, חלק ג סי' לח, וז"ל "ולפע"ד
נראה, דנהי דעד אחד אינו נאמן נגד חזקת איסור, מכל מקום נגד הרוב שפיר
מהני, שהרי אינו סותר את הרוב, אלא שאומר שהחתיכה הזו מן המיעוט,
שהרי גם המיעוט ישנו בעולם וכו'".¹¹⁴

מכל הנ"ל עולה שכשמעיד עד אחד על עולה פלוני שהוא יהודי, נאמן,
למרות שיצא ממקום שרובו נכרים, שהרי אינו אלא מברר המיעוט מתוך הרוב,
כדלעיל, ואין זה כעד אחד נגד אתחזק איסורא.